

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Безгачева Ірина Едуардівна

УДК 343.9.01:343.541

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

АВТОРЕФЕРАТ

роботи на здобуття освітнього ступеня «Магістр»
спеціальність 081 «Право»
освітня програма «Право»

Науковий керівник: д.ю.н., професор
Стратонов В.М.

Рецензент: к.ю.н., доцент
Валецька О.В.

Миколаїв – 2020

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку України як незалежної правової держави викликає занепокоєння підвищений рівень насильницької злочинності. Економічна нестабільність, збільшення кількості неблагополучних сімей, алкоголізм, наркоманія, проституція, депресивні стани зумовлюють розпад сімейних цінностей, виникнення непорозуміння, сварок та в подальшому насильства. Відтак набуває актуальності усунення детермінант злочинності, що породжуються в рамках сімейних відносин та між особами, що пов'язані спільним побутом.

За даними результатів досліджень, проведених в Україні у 2018 році Організацією з безпеки і співробітництва в Європі, 11,25 мільйона жінок пережили хоча б одну із форм насильства, починаючи з того часу як їм виповнилось 15 років. Кожного року близько 70 тисяч осіб притягаються до адміністративної відповідальності та 2 тисячі до кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. Проте, багато випадків залишаються поза увагою правоохоронних органів, оскільки вчинення насильницьких злочинів характеризується високим рівнем латентності. Причини нерозголошення є досить різноманітними: незнання способів захисту, зневіра у діяльності правоохоронних органів та ефективності державної підтримки, острах залишитись на самоті, неможливість звернутись за допомогою через свої фізичні та розумові особливості тощо. Тому держава зобов'язана зробити все можливе, щоб жертва змогла віднайти спокій в своєму житті, а кожен кривдник розумів неминучість настання покарання за вчинене протиправне діяння.

Покращенню ситуації в сфері запобігання домашньому насильству сприяла Стамбульська конвенція з подальшим внесенням змін до національного законодавства шляхом прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що розширив коло осіб, на яких поширюється дія законодавства за вчинення домашнього насильства, оскільки тепер це не обмежується умовою спільного проживання. Відбулась криміналізація

домашнього насильства, внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, прийняття низки підзаконних нормативно-правових актів. Такі зміни потребують проведення комплексного дослідження домашнього насильства з позиції кримінології.

Ступінь дослідженості теми. Необхідно зазначити, що проблема вчинення домашнього насильства є досить обговорюваною в сучасній науковій літературі. Значний внесок у розвиток кримінологічних досліджень домашнього насильства було здійснено багатьма юристами, психологами, філософами та педагогами. Вивченню питання приділили увагу наступні науковці: А.Б. Блага, В.В. Голіна, О.М. Гумін, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, О.О. Дудоров, К.В. Катеринчук, О.Г. Колб, К.Б. Левченко, Т.Є. Леоненко, О.В. Макух, О.І. Остапенко, В.М. Пальченкова, О.П. Рябчинська, М.І. Хавронюк, П.В. Хряпінський, В.В. Шаблистий, О.С. Шеремет та інші.

Мета і завдання.

Метою дипломної роботи є комплексний аналіз кримінально-правового регулювання відносин у сфері домашнього насильства з урахуванням сучасних змін законодавства, світових тенденцій регулювання зазначених відносин, внесення пропозицій щодо вдосконалення діяльності по запобіганню та протидії домашнього насильства.

Для досягнення поставленої мети в дипломній роботі були поставлені наступні **завдання** дослідження:

1. Охарактеризувати історико-правове підґрунтя криміналізації домашнього насильства.
2. Розглянути правові основи регулювання домашнього насильства.
3. Встановити причини та умови які сприяють вчиненню домашнього насильства.
4. Визначити кримінологічну характеристику особи злочинця.

5. З'ясувати особливості віктимної поведінки потерпілих від домашнього насильства.

6. Виявити методи прогнозування, планування та запобігання домашньому насильству.

Об'єктом дослідження є суспільно-правові відносини, що виникають при вчиненні домашнього насильства та його наслідки.

Предметом дослідження є кримінологічна характеристика домашнього насильства.

Методи дослідження обрано у відповідності до поставленої мети, завдань, об'єкту та предмету.

Для забезпечення повноти дослідження, об'єктивності і достовірності отриманих наукових результатів дослідження реалізовано загальнонаукові методи пізнання, аналізу і синтезу, індукції та дедукції впродовж всієї роботи. Також використано низку спеціальних методів, характерних для правових досліджень. Метод історико-правового аналізу використаний для дослідження генезису криміналізації домашнього насильства в Україні (підрозділи 1.1, 1.2). Порівняльний метод використано при порівнянні законодавства різних країн (підрозділи 1.1, 1.2), для розрізнення спеціальних заходів запобігання та протидії насильству (підрозділ 2.1) та порівняння статистичної динаміки вчинення домашнього насильства у різних галузях права (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3). Формально-логічний метод застосовано під час з'ясування та розмежування дефініцій понять, їх ознак та специфіки (розділ 2). Лінгвістичний – для визначення суті низки термінів, зокрема «насильство», «детермінант», «сім'я», «латентність», «особистість», «аномія» тощо. Структурно-функціональний при дослідженні елементів складу злочину (підрозділ 1.2). Статистичний – для упорядкування даних статистичної звітності Генеральної прокуратури України та Державної судової адміністрації України (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3).

Апробація результатів дослідження. Окремі положення і висновки дипломної роботи знайшли відображення у наукових тезах автора «Терміновий заборонний та обмежувальний приписи в системі запобігання та протидії

домашньому насильству» (м. Миколаїв, 14 листопада 2019 року); «Латентність домашнього насильства як причина повторюваності злочинів» (м. Дніпро, 31 січня-1 лютого 2020 року) та науковій статті «Домашнє насильство: особливі ознаки особи злочинця».

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, що містять 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 125 сторінок, з них основного тексту 94 сторінки.

ОСНОВИНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми магістерської роботи, ступінь наукової розробки проблеми дослідження, визначенні основні мета і завдання роботи, її об'єкт і предмет, методологічні та теоретичні основи.

Розділ 1 «Історико-правова характеристика формування інституту протидії домашньому насильству» складається з двох підрозділів.

Підрозділі *1.1. «Історико-правовий аналіз криміналізації домашнього насильства»* присвячений дослідженню формування нормативно-правової основи запобігання домашньому насильству. Історичне становлення гендерної рівності, закріплення міжнародних актів з захисту від насильства та введення таких норм у національне законодавство. У підрозділі *1.2. «Правова основа регулювання протидії домашньому насильству»* розкрито поняття та ознаки видів домашнього насильства (фізичного, сексуального, психологічного та економічного). Досліджено види відповідальності за вчинення домашнього насильства та спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству. Висвітлена звітність Генеральної прокуратури України та Державної судової адміністрації України щодо кількості винесених термінових заборонних та обмежувальних приписів та наданні статистичні данні кількості осіб притягнених до адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства.

Розділ 2 «Кримінологічна характеристика домашнього насильства» складається з чотирьох підрозділів.

Підрозділ 2.1. *«Причини та умови які сприяють вчиненню домашнього насильства»* визначає систему кримінгенної детермінації злочинності та ознаки, яким вони повинні відповідати. Надано поняття умов злочину та їх перелік. Висвітлено такі причини злочинності, як ранні шлюби, алкоголізм, наркоманія, проституція, обставини матеріального порядку, погане оточення, пропаганда жорстокості засобами масової інформації тощо, їх особливості та вплив на вчинення домашнього насильства. Розглянуто чотири стадії конфлікту: перед конфліктна, інцидент, досягнення критичної точки, розв'язання конфлікту. Проаналізовано причини латентності насильницьких злочинів та їх види. Підрозділі 2.2. *«Кримінологічна характеристика особи злочинця»* присвячено вивченню поняття особи злочинця та відмежування від особи, яка вчинила злочин. Наведена класифікація особи злочинця за такими ознаками: соціально-демографічні, особистісно-рольові, морально-психологічні, риси правової та моральної свідомості, кримінально-правові, з висвітленням статистичних даних за ознаками осіб, які вчинили домашнє насильство. Характер антисуспільної спрямованості особи злочинця і теорії поділяють на чотири типи (насильницький, корисливий, злісний соціально дезорганізований, необережний). Проаналізовано концепції особи злочинця таких науковців, як Ч. Беккарія, Франц Йозеф Галль, Ч. Ломброзо, Е. Сатерленда, Р. Метрона, С. Сайкса. У підрозділі 2.3. *«Характеристика віктимної поведінки жертви»* надано тлумачення поняття «жертва», визначено декілька видів поведінки жертви, зокрема позитивна, провокаційна, нейтральна чи пасивна. Наведено статистичні данні кількості жертв від насильства в сім'ї починаючи з 2013 року. Особистість жертви кримінального насильства характеризується комплексом достатньо стабільних типових соціально-демографічних та морально-психологічних ознак, які за взаємодії із зовнішніми чинниками обумовлюють підвищену можливість індивіда стати жертвою кримінально-насильницької поведінки, оскільки більшість із них мають віктимний характер та схожі із характерними ознаками злочинця. Підрозділ 2.4. *«Кримінологічне прогнозування, планування та запобігання домашньому насильству»* присвячено відмежуванню понять прогнозування та планування. Визначено нові методи запобігання домашньому насильству, серед

яких підвищення обізнаності серед населення, підготовка фахівців з виявлення насильства та його попередження, створення поліції проти насильства, мобільних бригад, притулків для осіб, які постраждали від домашнього насильства та телефонних ліній допомоги жертвам.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати проведеного дослідження сформульовано найбільш важливі положення та пропозиції у досліджуваній сфері.

1. З розвитком державності становище людини в суспільстві набувало кардинальних змін. Встановлення рівноправності чоловіків та жінок відбувалось протягом десятиліть за участі різних міжнародних організацій. Загальна декларація прав людини закріпила рівність людей незалежно від їх становища та з 1948 року дала початок становлення державності без насильства. У 1993 році Генеральна Асамблея ООН приймає Декларацію про викорінювання насилля щодо жінок, яка виділяє три види насильства (фізичне, сексуальне та психологічне). Першим в Європі законодавчим актом, який безпосередньо регулює питання насильства в сім'ї став Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» у 2001 році чим закріпив захист не тільки жінок та дітей, але і чоловіків та впровадив новий вид насилля – економічний, проте через недостатність підзаконних нормативно-правових актів, відсутність налагодженої системи та дієвих заходів запобігання та протидії цей закон недостатньо викорінював насильство. Тому через недосконалість законодавства у 2017 році прийнято новий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» основою якого стала Стамбульська конвенція 2011 року. Впровадження терміну «домашнє насильство» розширило коло осіб, на яких поширюється дія законодавства, тепер це не обмежується умовою спільного проживання.

2. Правову основу регулювання питань вчинення домашнього насильства складає Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Законодавчо закріплено чотири види насильства: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне. У разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього

наси́льства недопущення його продовження чи повторного вчинення вно́ситься терміновий заборонний припис уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України строком до 10 діб. Глава 13 IV розділу Цивільного процесуального кодексу України встановлює порядок видачі обмежувального припису за рішенням суду строком від 1 до 6 місяців. Приписи можуть містити вимогу залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи, заборону входу та перебування в цьому місці, а також заборону в будь-яких спосіб контактувати з постраждалою особою. За вчинення домашнього насильства може наставати адміністративна (ст. 173-2 Кодекс України про адміністративні правопорушення) та кримінальна (ст. 126-1 Кримінальний кодекс України) відповідальність, залежно від систематичності вчинення протиправного діяння. З моменту виявлення факту вчинення домашнього насильства уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України кривдник береться на профілактичний облік, протягом якого з ним проводяться профілактичні роботи відповідно до Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника затвердженого Міністерством внутрішніх справ. Кривдника може бути направлено судом на проходження програми для кривдників на строк від трьох місяців до одного року.

3. Проблема детермінант злочинності є однією з основних у кримінології. Детермінанти злочинності – множина криміногенно значущих чинників, з якими взаємопов'язана та обумовлена злочинність. До системи криміногенної детермінації належать причини та умови злочинності. Умовами вчинення домашнього насильства є безпорадний стан жертви, перевага сили у кривдника, відсутність свідків, байдуже ставлення третіх осіб до вчиненого діяння, упущення в роботі правоохоронних органів та інші. Як правило умови залишаються і після вчиненого злочину, тому виявити їх не складно. Причина виникнення злочину – це негативні соціальні явища і процеси, під впливом яких у винної особи виникають глибокі і стійкі антигромадські погляди, звички, що зумовлюють внаслідок криміногенної мотивації її внутрішню готовність вчинити злочинне посягання.

Можна виділити такі причини, як ранні шлюби, алкоголізм, наркоманія, проституція, обставини матеріального порядку, погане оточення, пропаганда жорстокості засобами масової інформації тощо.

4. Центральним питанням у розкритті злочину стає визначення особи злочинця, оскільки окремий злочин не існує без особи, яка його вчинила. Характеризуючи особу злочинця виділяють властиві їй ознаки, соціально значущі біопсихологічні особливості індивіда, які, об'єктивно реалізуючись у конкретному вчиненому злочині, надають вчиненому діянню характеру суспільної небезпечності, а винній у ньому особі – властивості суспільної небезпечності, в зв'язку з чим вона притягується до відповідальності передбаченої кримінальним законом. Кожна особа має ознаки притаманні тільки їй, так само і злочинець має сукупність кримінологічно значущих ознак, що характеризують його як особу, що вчинила домашнє насильство. Створення кримінологічного портрету особи злочинця надає змогу запобігти вчиненню насильства в майбутньому. Серед науковців найбільшого розповсюдження набула класифікація особи злочинця та такими ознаками: соціально-демографічні, особистісно-рольові, морально-психологічні, риси правової та моральної свідомості, кримінально-правові. Відповідно до наведених статистичних даних найбільше домашнє насильство вчиняється чоловіками з низьким рівнем освіти у віці 29-54 роки.

5. Досліджуючи механізм вчинення насильницьких злочинів, необхідно вивчити не тільки роль злочинця, але і потерпілого. Дії злочинця часто залежать не тільки від його індивідуальних особливостей, схильностей і прагнень, але і від поведінки жертви, яка своїми необережними, аморальними і провокаційними діями може уявити «ідею» злочину, створити кримінальну ситуацію, полегшити наступ злочинного результату. Тому при аналізі конкретної життєвої ситуації в злочині потрібно комплексна і об'єктивна оцінка поведінки жертви. Поведінка жертви насильницького злочину може провокаційна - здійснюються шляхом знущань, образ, нападів, приниження правопорушника, створення умов для вчинення злочину; позитивна – спрямована на запобігання конфліктній ситуації, на припинення злочину; нейтральна - той, який не сприяв та не перешкодив

здійсненню злочину; пасивна - коли жертва піддається насильству, ситуація є типовою для домашнього насильства. Поведінку жертви можна класифікувати за своєю природою: конфліктна, коли жертва створює конфліктну ситуацію або бере активну участь в виниклому конфлікті та легковажна. Форми провокації жертвами поділяються на активні і пасивні. Жертвами домашнього насильства стають чимало осіб різного віку та статі, наділені певними віктимологічними характеристиками, що витікають із особливих міжособистісних стосунків та притаманних якостей. Віктимологічні ознаки жертви насильницького злочину виконують важливу роль у вирішенні низки правових питань, пов'язаних із притягненням винного до кримінальної відповідальності, у виборі засобів відновлення порушених прав та законних інтересів потерпілих, а також у профілактиці їх повторної віктимізації.

6. Досліджуючи методи планування, прогнозування та запобігання необхідно надати характеристику кожного з них. Кримінологічне планування - це діяльність представницьких органів влади з визначення цілей, завдань і заходів з подолання злочинності, шляхів, напрямків і засобів вирішення цих проблем, їх нормативного, інформаційного, методичного, ресурсного забезпечення на певний період часу. Кримінологічне планування здійснюється у вигляді документів управління - різних планів, програм. Ефективність планування залежить від деяких попередніх вимог, які до нього ставляться: передбачення в законодавчих актах; актуальність (відповідає пріоритетним напрямкам в боротьбі зі злочинністю); послідовність (його суттєві частини повинні відповідати один одному); конкретність; планування на основі повної, достовірної інформації; забезпечення адекватним штатом виконавців і матеріальними ресурсами; наявність різних форм координації всієї системи профілактичної діяльності; забезпечення ефективного контролю за виконанням запланованих заходів. На практиці актуальне кримінологічне планування, на жаль, не відповідає багатьом з перерахованих вище вимог, що негативно позначається на реалізації кримінологічної політики в нашій країні. Кримінологічне планування складається з п'яти етапів: організаційно-підготовчий етап, інформаційно-аналітична стадія, розробка змісту планованого документа, виконання запланованих заходів та оцінка отриманих результатів. Кримінологічне прогнозування - це

науковий прогноз еволюції (розвитку) злочинності і її окремих груп, видів в наступні роки в країні і її окремих регіонах. Завдання кримінологічного прогнозування - прогнозувати майбутні зміни рівня, структури, динаміки злочинності, прогнозувати можливі наслідки вжитих заходів щодо її попередження, прогнозувати можливу поведінку осіб, засуджених за злочини. Кримінологічний прогноз заснований на змінах: характеру злочинів, скоєних в суспільстві; змісту їх причин і умов; рівня, структури і динаміки минулих років і на момент прогнозу; начерків злочинців; в сучасній практиці боротьби зі злочинністю; в соціально-економічній, моральній, політичній, правовій та інших сферах життя суспільства. Цілі прогнозування полягають у виявленні небажаних і позитивних тенденцій і закономірностей розвитку злочинності. Запобігання злочинності включає систему заходів, що вживаються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які на законних підставах проживають в Україні і спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. «Терміновий заборонний та обмежувальний приписи в системі запобігання та протидії домашньому насильству» (науково-практичних конференція «Могилянські читання 2019 Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» м. Миколаїв, 2019)
2. «Латентність домашнього насильства як причина повторюваності злочинів» (Міжнародна науково-практична конференція «Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи» м. Дніпро, 2020).
3. «Домашнє насильство: особливі ознаки особи злочинця».

АНОТАЦІЇ

Безгачева І.Е. Домашнє насильство: кримінологічна характеристика.

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 081 «Право» – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2020.

Дипломну роботу присвячено дослідженню кримінологічної характеристики домашнього насильства. У роботі визначено поняття «домашнє насильство» та його види. Досліджено статистичні показники Генеральної прокуратури України та Державної судової адміністрації України. З'ясовано особливості встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства, застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству. Окрему увагу було присвячено детермінантам злочинності, визначення особливостей особи злочинця та причини віктимності жертви. Розглянуті поняття кримінологічного прогнозування та планування, визначені основні засоби запобігання домашньому насильству.

Ключові слова: домашнє насильство; терміновий заборонний припис; обмежувальний припис; профілактичний облік; програма для кривдників; детермінант злочинності; особа злочинця; віктимна поведінка; запобігання насильству.

Bezgacheva I.E. Domestic Violence: Criminological Characteristics. Work for the Master's Degree in Law 081 - Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, 2020.

The thesis is devoted to the study of criminological characteristics of domestic violence. The paper defines the concept of "domestic violence" and its types. The statistical indicators of the Prosecutor General's Office of Ukraine and the State Judicial Administration of Ukraine are investigated. The peculiarities of establishing administrative and criminal responsibility for committing domestic violence and applying special measures to counter domestic violence have been clarified. Particular attention was paid to the determinants of crime, the identification of the characteristics of the offender's identity and the cause of victim victimization. The concepts of

criminological forecasting and planning are considered, the main means of preventing domestic violence are identified.

Keywords: domestic violence; urgent restraining order; restrictive injunction; preventive accounting; program for offenders; the determinant of crime; the identity of the offender; victim behavior; prevention of violence.